

Ariès ja yksityiselämän historia

Vaikka Philippe Arièsin nimi liitetään yksityiselämän historian ja yksityisen elämänpiirin historian suuriin nimiin, ei hän ollut ensimmäinen eikä edes ensimmäisiä, joita yksityiselämän historia kiinnosti ja jotka pyrkivät sitä selvittämään. Erityisesti Ranskassa jokapäiväisen elämän historia on kiinnostanut niin tutkijoita kuin lukevaa yleisöä jo vuosisatoja. Jo 1782 ilmestyi historioitsija Le Grand d'Aussyn kolmiosainen *Histoire de la vie privée des français Depuis l'origine de la Nation jusqu'à nos jours*, joka käsitteli ranskalaisten historiaa ruoan kulttuurihistorian näkökulmasta.¹ Alfred Franklinin vuosina 1888–1902 ilmestynyt *La vie privée d'autrefois. Art et métiers, modes, mœurs, usages des Parisiens du XIIe au XVIIIe siècle d'après des documents originaux ou inédits* on Ranskassa klassikkoesitys yksityisen historiasta. Kirjan 27 osassa tarkastellaan sen nimen mukaisesti mitä moninaisimpia asioita, kuten kauppoja, tavarataloja, valaistusta, suruasuja, sateenvarjoja, aurinkovarjoja ja kävelykkepejä.²

Ranskassa on erityisesti 1900-luvun puolivälin jälkeen vaikuttanut myös vahva 'jokapäiväisen elämän', *la vie quotidienne*, historian perinne, jossa on käsitelty hyvinkin erilaisia aiheita. Vaikka tätä taustaltaan alun perin konservatiivista suuntausta voikin pitää enemmän yrityksenä täydentää perinteistä vallanpitäjien historiaa kuin haluna uudistaa annalistien tapaan koko historiankirjoitusta, 'jokapäiväisen elämän historia' on kiinnostanut lukijoita, ja erityisesti 1970-luvulta lähtien myös yliopistotason tutkijoita. Suuntauksen piirissä kirjoitettiin tuolloin Arièsin ominta aikakautta *ancien régime* aikaa koskien niin kuninkaan naisista, 1700-luvun papiston elämästä, pariisilaisista Aurinkokuninkaan aikana kuin saman epookin lääkäreistäkin.³ Joitakin suuntauksen teoksia on ilmestynyt myös suomennoksina otsikoilla *Sellaista oli elämä faraoiden Egyptissä*, *Sellaista oli elämä antiikin Kreikassa* tai *Sellaista oli elämä keisarien Roomassa*.⁴

Jokapäiväisen elämän historian rinnalle nousi pian arjen rakenteiden tai arkipäivän historia. Sen merkittävin pioneeri Ranskassa oli Fernand Braudel. Hän käsitteli Arièsin tapaan samojen teemojen eri puolia useissa teoksissaan, alkaen 1949 ilmestyneestä tunnetusta Välimerta käsittelevästä teoksesta *La Méditerranée et le Monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*. Vuonna 1979 ilmestyi Braudelin kolmiosainen teos *Civilisation matérielle, économie et capitalisme, XVe–XVIIIe siècle*, josta yksi osa on kokonaan omistettu arkipäivän rakenteiden käsitteilylle otsikolla ”Les structures du quotidien: le possible et l'impossible” (’Jokapäiväisen rakenteet: mahdollinen ja mahdoton’). Siinä Braudel käsittelee jokapäiväiseen elämään monitahoisesti liittyviä asioita, syömistä ja juomista, pukeutumista ja asumista, rahatalouden kehitymistä, kaupunkilaisten identiteettejä sekä arkielämään liittyneitä teknisiä kehitysaskeleita kuten kirjapainotaitoa, ruudin merkitystä tai uusien navigointivälineiden keksimistä.⁵ Sittenmin yksityiselämää sekä yksityisen ja jokapäiväisen historiaa on tarkasteltu lukemattomissa tutkimuksissa niin Ranskassa kuin muuallakin. 1970- ja 1980-luvulta lähtien Braudelin lisäksi muiden muassa Michel Certeau’n, Emmanuel Le Roy Ladurien, Annik Pardaillhé-Galabrunin, ja Michel Vovellen tutkimukset ovat innoittaneet yhä uusiin tutkimuskysymyksiin ja aiheistoihin, jotka avaavat yksityisen elämänpiirin arkea ja juhlaa sekä struktuureja ja mentaliteetteja.⁶

Philippe Ariès saattoi kuitenkin olla ensimmäisiä, jotka problematisoivat yksityiselämän käsitteen ja halusivat tutkia sitä mentaalisella tasolla, mentaliteettihistorian näkökulmista. Seuraavassa tarkastelen Arièsin käsitystä yksityisestä ja julkisesta sekä hänen ajatuksiaan yksityiselämän historian tutkimisesta ja nostamisesta tärkeäksi tutkimusaiheeksi. Historiantutkimuksen paradigmassa ja aiheiden ja käsitteilytapojen valinnassa on tapahtunut valtava muutos sitten 1980-luvun. Aiheet, joita *Histoire de la vie privéessä* sivutaan ja joista kirjoitettiin silloin ehkä ensimmäistä kertaa, ovat niitä, joihin historioitsijat ovat palanneet yhtä uudestaan 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa.

Kuinka Ariès löysi yksityiselämän historian?

Philippe Ariès tuli historian tutkimuksen pariin vakiintuneiden akateemisten piirien ulkopuolelta, ensin väestötieteilijänä, sitten kulttuurihistorioitsijana. Hän ylitti 1950-luvulla demografian ja kulttuurihistorian välisen rajan ja siirtyi tutkimaan mentaliteettien historiaa.⁷ Arièsin erityisen kiinnostuksen kohteena olivat historian pitkäkestoiset, hitaat muutokset (Braudelin paljon käyttämä käsite oli *la longue durée*), jotka näkyivät mentaliteettien tasolla erityisen hyvin, kun tarkastelukohteena oli perhe. Kiinnostus mentaliteettien historiaan liittää hänet annalistien koulukuntaan.⁸

Perheen historia oli kiinnostanut Arièsiä aina, jo kauan ennen hänen läpimurtotoestaan *L'Enfant et la vie familiale sous l'ancien régime* (1960), ja hän halusi tarkastella perhe-elämän muotoja mahdollisimman laajasti. Hänelle tämä merkitsi yksityisen ja julkisen elämän eroihin paneutumista ja perheen aseman tutkimista yksityisen ja julkisen elämämpiirin osana eri aikoina. Arièsin mielestä mentaliteettien historiaa eivät kiinnostaneet ainoastaan jokapäiväisen elämän tavat vaan myös kulttuuriset kehityskulut, joiden kautta jokapäiväistä elämää saattoi ymmärtää omana maailmanaan ja tutkimuskohteenaan.⁹

Yksityiselämän ja yksityisen elämämpiirin historia oli oikeastaan sitä, mitä Ariès tutki koko uransa ajan. Jo 1940-luvulla hän oli ymmärtänyt ja tunnistanut, että moderni ihminen (eli toimiva subjekti) yhä useammin liitti toiveensa ja tavoitteensa intiimin, yksityisen, elämämpiirin asioihin. Siksi yksityinen oli Arièsin mielestä tärkeä tutkimuksen kohde myös historioitsijoille eikä vain antropologeille, etnologeille tai folkloristeille.¹⁰ Väestöhistoria, perheen, lapsen ja lapsuuden historia sekä kuoleman historia limittyvät laajemmaksi kysymykseksi yksityiselämän historiasta. Ariès palasi samoihin teemoihin yhä uudelleen ja kirjoitti niistä vaihtelevaan tahtiin. Yksityiselämän historiaa Ariès sivusi jo varhaisessa teoksessaan *Histoire des populations françaises et de leurs attitudes devant la vie depuis le XVIIIe siècle* (1948) ja elämänsä loppupuolella muiden muassa kahdessa lyhyessä, hahmotelmanomaisessa artikkelissa: 1978 julkaistussa ”Pourquoi écrit-on des Mémoires?” ja 1980 julkaistussa ”Le service domestique: permanence et variations”.¹¹

Ariès saattoi käytännössä kokeilla kauan kypsytteliään ajatuksia yksityiselämän historian tutkimuksesta keväällä 1983, jolloin hän oli

vierailevana tutkijana Länsi-Berlinissä Wissenschaftskollegissa. Siellä järjestettiin toukokuussa 1983 konferenssi, jonka aiheena oli yksityiselämän historia ja jossa Ariès saattoi esittää häntä vuosikaudet askarruttaneen kysymyksensä oliko yksityiselämän historia mahdollista ja onko yksityiselämän historiaa mahdollista tutkia. Aihe ei toki ollut uusi, mutta käsittelytapa – tai idea käsittelytavasta – oli. Tuolloin Arièsin asema Ranskan historian tutkimuksessa oli jo vakiintunut ja tunnustettu, vaikka hän oli lähes koko tutkijanuransa toiminutkin akateemisen maailman ulkopuolella. Ariès kutsuttiin vuonna 1977 École des Hautes Études en Sciences Socialesiin (EHESS), jossa hän toimi vuonna 1982 tapahtuneeseen eläköitymiseensä asti. Aiemmin 1960-luvulla hän oli ollut vierailevana tutkijana ja luennoitsijana yhdysvaltalaisissa yliopistoissa.

Yksityiselämän ja valtion keskinäisen suhteen pohtimisessa keskustelut toisten tutkijoiden, Maurice Aymardin, Yves ja Nicole Castanin sekä Jean-Louis Flandrinin, kanssa olivat hedelmällisiä ja Arièsille merkityksellisiä.¹² Wissenschaftskollegin seminaari tarjosi hänelle tilaisuuden keskustella yksityiselämästä laajasti länsisaksalaisten kollegoiden sekä paikalle kutsuttujen ranskalaisten ja pohjoisamerikkalaisten tutkijoiden kanssa. Ariès halusi selkeästi viedä ajatuksiaan eteenpäin ja näki tärkeäksi kehitellä ideoita yhdessä toisten tutkijoiden kanssa. Mahdollisuus siihen tuli kuitenkin myöhään, sillä Ariès kuoli helmikuussa 1984. Tärkeimmällä Wissenschaftskollegin seminaarin osallistujilla oli myöhemmin suuri rooli *Histoire de la vie privée*n julkaisemisessa. Heihin kuuluivat ranskalaiset Yves ja Nicole Castan, Roger Chartier, Arlette Farge ja Michelle Perrot sekä Arièsin amerikkalainen ystävä ja kollega Orest Ranum. Epäsuora mutta silti suuri vaikutus yksityiselämän historia -hankkeeseen oli myös Philippe Arièsin ja Norbert Eliasin tapaamisella samassa seminaarissa. Patrick H. Huttonin mielestä on hämmästyttävää, että Ariès ja Elias eivät olleet missään yhteydessä toisiinsa aikaisemmin, vaikka samanlaiset teemat sosiaalisen elämän yksityistymisestä olivat molempien tutkimukselle tärkeitä.¹³ On kuitenkin selvää, että Elias joi 1930-luvun lopulla ilmestyneen sivilisaatioteoriaa käsitelleen teosparin, myöhemmän hoviyhteiskunnan kuvauksen ranskankieliset käännökset sekä Eliasin merkityksen laajempi tunnustaminen mentaliteettien historian alalla 1970-luvulla ins-

piroivat Arièsia pohtimaan yksityiselämän historiaa entistä pidemmälle.¹⁴ Eliasin keskeisten teisien vaikutus näkyy voimakkaasti *Histoire de la vie privée*n uutta aikaa käsittelevässä osassa.

Yksityiselämän historian lähtökohdaksi Ariès ehdotti seminaarissa – ja myöhemmin *Histoire de la vie privée*ssä julkaistussa esseessä – vertailua kahden aikakauden, tai pikemminkin kahden historiallisen tilanteen välillä.¹⁵ Hänen mukaansa lähtökohtana voi pitää keskiaikaa, jolloin kollektiivisuus, yhteenkuuluvuus, uskollisuus yhteisölle ja suvulle sekä hierarkkiset vasallisuhteet muodostivat maailman, joka ei ollut yksityinen eikä julkinen. Vaikka kaikki tunsivat toisensa kyläyhteisössä, silti oli olemassa paikkoja, jotka tarjosivat ihmisille yksinoloa tai intiimiyttä (esimerkiksi ikkunasyvennys salissa tai tuvassa, suojaisat paikat metsässä). Monet arkisen elämän toiminnot suoritettiin julkisesti vielä kauan. Yksityistymisen päätepisteen voi Arièsin mukaan asettaa 1800-luvulle, jolloin yhteiskunnasta oli muodostunut anonyymi, eivätkä ihmiset enää tunteneet, tai halunneet tuntea, toisiaan. Työ, vapaa-aika, koti ja perhe eriytyivät. Ihmiset halusivat suojautua muiden katseilta, koska yksityisyys antoi ihmisille tunteen vapaudesta valita oma elämäntapansa. Perheestä oli muodostunut pakopaikka, turvapaikka ja yksityisen elämän keskus. Perinteinen yhteisöllisyys ei kuitenkaan täysin kadonnut yksityiselämän uusien muotojen tieltä vielä 1800-luvullakaan, vaan se oli vallalla kansan keskuudessa vielä 1900-luvun alussa, jolloin Ranskan maaseudulla yhteisöllisyyden paikkoja olivat kabareet miehille, pyykkituvat naisille ja kadut kaikille.

Yksityisen historiaa tarkastellessaan Ariès haluaa rikkoa tutun aikakausijaon ja kaataa raja-aitoja poliittisen historian, kulttuuri-, sosiaali- ja taloushistorian väliltä, sillä mikään niiden totutuista periodisoinneista ei ole toimiva mentaliteettien historian tutkimuksessa. Ariès myös väittää, ettei keskiajan ja 1600-luvun välisenä aikana mentaliteeteissa tapahtunut perustavaa laatua olleita muutoksia. Tämän vuoksi periodisoinnista on luovuttava ja tarkasteltava yksityisen historiaa totutusta poikkeavista näkökulmista, joita vakiintuneet tapahtumahistorialliset kehityskulut eivät sekoita. Hieman paradoksaalisesti Ariès toteaa kuitenkin, että suurten materiaalisten ja mentaalisten muutosten sekä perheen ja valtion välisten suhteiden muuttumisen takia uuden ajan käsittely omana kokonaisuutenaan puoltaa paikkaansa. *Histoire de*

la vie privée -sarja noudattaa Ranskan historialle tyypillisiä aikakausirajoja, jossa niteet ulottuvat Rooman valtakunnasta vuoteen tuhat, feodaalisesta Euroopasta renessanssiin, renessanssista valistukseen, Ranskan vallankumouksesta ensimmäiseen maailmansotaan sekä ensimmäisestä maailmansodasta nykypäivään.

Kolme mentaliteetteja muokannutta suurta muutosta ja johtolankoja yksityistymisen tutkimiseen

Pohdinnoissaan yksityiselämän historiasta Philippe Ariès esittelee kolme ulkoista poliittis-kulttuurista muutosta, jotka vaikuttivat mentaliteettien ja yksilön omakuvan kehittymiseen uudella ajalla. Ensimmäinen muutoksista koski valtion roolia kun kansallisvaltiot syntyivät ja keskusvalta lujittui. Valtio otti itselleen tehtäviä, jotka Arièsin mukaan olivat aikaisemmin kuuluneet yhteisölle, kuten sodankäynnin ja kouluopetuksen. Toinen suuri muutos oli kirjapainotaidon syntyminen ja sen seurauksena luku- ja kirjoitustaidon leviäminen sekä kirjojen helpompi saatavuus. Vaikka monet olivat edelleen luku-, tai ainakin kirjoitustaidottomia, kaikissa kansankerroksissa oli lukutaitoisia ihmisiä, ja yksin lukeminen mahdollisti aatteiden, ajatusten ja tiedon leviämisen läpi koko yhteiskunnan. Kolmas muutos oli uskonpuhdistus, joka toi mukanaan uusia, sisäistä hurskautta ja hartautta painottavia, uskonnollisuuden muotoja, mutta ei sulkenut pois seurakunnan yhteisöllistä uskonnollisuutta. Rukoilemisesta tuli usein mietiskelyä ja yksinäisyydessä hiljentymistä. Esseessään yksityiselämän historian linjoista Ariès nostaa lisäksi esiin tärkeimmät reitit, joiden kautta mentaliteettien hidas muutos hänen käsityksensä mukaan tapahtui.

Johtolankoja¹⁶ yksityisen ja yksityiselämän historiaan voi Arièsin mukaan etsiä niistä konkreettisista kehityskuluista, jotka muokkasivat ihmisen henkistä muutosta ja mentaliteetteja: jo 1500-luvulta lähtien ilmestyneissä käytösoppaissa näkyi, miten keskiaikaiset ritarillisuusihanteet muuttuivat uudenlaiseksi kohteliaisuuden normistoksi uuden ajan vuosisatoina. Oppaissa näkyy myös uusi suhtautumistapa sekä omaa että muiden ruumista kohtaan. Koskettaminen ei ollut hyväksyttyä, ja ruumiintoiminnoista tuli häpeällisiä ja salailtavia. Vaikka käytösoppaat kuvailivatkin ihanteita eivätkä ihmisten todellista käytöstä,

niissä näkyy arvomaailman ja ihanteiden muutos. Ihminen ei ollut sitä, mikä hän oli, vaan sitä miltä hänen onnistui näyttää. Kohteliaisuuskirjallisuus oli Arièsin mielestä oivallinen merkki muutoksesta, koska tutkimalla Norbert Eliasin tapaan kohteliaisuuskirjallisuuden muuttamista pitkällä aikavälillä saatiin näkyviin mentaliteettien muutoksia. Erityisen tärkeänä Ariès pitää 1500-luvulta 1700-luvulle tapahtunutta muutosta suhteessa ruumiiseen ja ruumiillisuuteen sekä häveliäisyyden kehittymistä. Enää ruumista ei korostettu eikä ruumiintoimintoja pidetty hyväksyttävänä osana ihmisen arkipäivää vaan ne pyrittiin häivyttämään taustalle.¹⁷

Omaelämäkerrallisen kirjallisuuden syntyminen oli toinen tärkeä kehityskulku yksityistymisprosessissa. Laajat, myös perheen elämäntulkua, syntyviä tai kuolemia, kirjaavat tilikirjat (*livre de raison*), kirjeet, päiväkirjat ja tunnustukset (*confessions*) kertovat paitsi luku- ja kirjoitustaidon sekä kirjallisen kulttuurin leviämisestä myös itsensä etsimisestä ja itsetutkiskelusta omaelämäkerrallisen kirjoittamisen avulla. Omaelämäkerrallisia tekstejä ei Arièsin mukaan kirjoitettu muiden kanssa jaettavaksi edes yhdessä ääneen lukemalla kuten esimerkiksi kirjeitä, vaan omaa itseä, joskus harvemmin perhettä tai ystävää varten. Näissä teksteissä näkyy myös pyrkimys itsetutkiskeluun ja itsensä tuntemiseen. Tällainen kirjallisuus oli yleensä olemassa vain kirjoittajaansa varten; sitä ei ollut ensisijaisesti tarkoitettu julkaistavaksi. Omaelämäkerrasta tuli Arièsin mukaan kirjallinen genre siksi, että itselle kirjoittamisen perimmäinen tarkoitus oli itsetutkiskelun lisäksi kirjoittamisen nautinto. Omasta itsestä kirjoittaminen oli nautittavaa, kirjoittipa tekstiä filosofisesti pohdiskellen tai kunnianhimoisin kirjallisin päämäärin. Ariès on erityisen kiinnostunut siitä, miksi päiväkirja laajoi filosofisine ja omaelämäkerrallisine pohdiskeluineen saavutti niin suuren suosion 1600-luvulla Englannissa, kun samaan aikaan Ranskassa niukkojen merkintöjen *livre de raison* oli moninkertaisesti intiimiä päiväkirjaa yleisempi.

Yksinäisyydestä ja yksin olemisesta tuli 1600-luvulta lähtien houkuttelevaa. Ne antoivat mahdollisuuden mietiskelyyn tai lukemiseen. Vapaaehtoinen yksinolo oli aiempina vuosisatoina varattu uskonnolliseen hiljentymiseen ja rukouluun. Munkit ja nunnat olivat vetäytyneet luostarien hiljaisuuteen, mutta muutoin ihmisille oli lähes mahdoton

ajatus olla yksin. Yksinäisyyteen suhtautumisessa tapahtui Arièsin mielestä 1600-luvun lopulle tultaessa muutos, ja ainakin eliittien piirissä yksinäisyydestä ja yksinolosta nautittiin. Yksin oleminen tarjosi mahdollisuuden syventyä omaan itseen, omiin ajatuksiin tai vaikkapa kirjan lukemiseen, kauniisiin maisemiin tai filosofisiin pohdiskeluihin. Arièsille tätä muutosta edustavat Madame de Sévigné¹⁸ kirjeissään kertoma nautinto olla yksin maalla ja vain kuljeskella kirja kädessä tai kirjoittaa pitkiä kirjeitä sekä Rousseau'n tunnustukset ja yksinäisen kävelijän uneksinta.

Yksinolosta nauttiminen ei kuitenkaan aina riittänyt, vaan Arièsin mielestä yksinäisyyden ilo kaipasi tulla jaetuksi. Tämä puolestaan johti ystävyysarvostuksen kasvamiseen ja ystävyysuhteiden merkityksen nousuun. Keskiajan ritarien välinen aseveljeys muuttui ystävydeksi, joka perustui rauhalliseen uskollisuuteen (*paisible fidélité*) ja jonka intensiteetti ja muodot vaihtelivat suuresti. Esimerkkinä uudenlaisista ystävyysuhteista Ariès mainitsee älyllisen ystävyyskirjallisuuden salongeissa tai tieteellisissä seuroissa. Hän huomauttaa kuitenkin, että keskiajan aseveljeydestä säilyi paljon sotilaiden toveruudessa, koska uudella ajalla oli paljon sotia ja moni aatelismies toimi upseerina.

Näiden muutosten ohella hyvästä mausta tuli arvo itsessään. Hyvän maun käsite muokkasi ruokailutapoja, makutottumuksia, vaatetusta ja sisustamista sekä viittasi ensimmäisen kerran ihmiseen kuluttajana. Kun sotilaallinen puolustus ei enää ollut linnan tai kartanon tärkein tehtävä, arkkitehtuurista ja siihen liittyvistä ratkaisuista tuli entistä tärkeämpiä varsinkin, kun niiden tuli täyttää hyvän maun vaatimukset. Uudet yksityiset tilat oli myös sisustettava, mikä näkyy erityisesti 1700-luvulla, jolloin huonekaluista tuli paitsi aikakauden esteettiset ihanteet täyttäviä, myös tarkoituksenmukaisia.

On kiinnostavaa, että Ariès nostaa yhdeksi tärkeistä johtolangoistaan yksityisen historian selvittämisessä hyvän maun kehittymisen ja hyvän maun käsitteen muotoutumisen. Hyvä maku (*goût, bon goût*) oli oikeastaan ensimmäinen käsite, joka määritteli yksilön kuluttajana. Ariès liittyy maun kehittymisen arjen mukavuuksien ja jokapäiväisen elämän järjestämisen muutokseen. Ruokaan ja juomaan sekä niiden laatuun alettiin kiinnittää huomiota, ja arkisenkin ruoan haluttiin maistuvan hyvältä. Asuntojen kaunistamisesta tuli tärkeää ja huone-

kaluista pieniä ja käteviä. Myös pukeutumisessa tapahtui samanlaisia muutoksia. Erityisesti hollantilainen laatukuvamaalaus loi ideaalia uudenlaisesta elämäntaidosta (*un nouvel art de vivre*) kuvatessaan täydellisyyteen asti ihannoituja porvariston interiöörejä.

Näissä ajatuksissa näkyy Arièsin kiinnostus kuvataiteisiin. Lapsuuden ja perheen historiaa aloittaessaan Arièsin lähtökohtana oli ollut kuvataide, ja hän olikin ensin kiinnostunut pukeutumisen historiasta, tarkoituksenaan kirjoittaa pukeutumisen historia käyttämällä kuvataidetta sen tärkeimpänä lähteenä. Ariès joutui kuitenkin luopumaan ajatuksestaan, koska pohjatyo olisi vaatinut valtavia ponnistuksia tai tarkasteluperiodia olisi pitänyt rajoittaa. Tarkasteltavan ajanjakson lyhentäminen ei houkutellut, koska nimenomaan pitkäkestoiset muutokset kiinnostivat Arièsia eniten. Niinpä hän muutti tutkimuskysymystään hieman toisenlaiseksi ja kirjoitti lapsen ja perheen historias-¹⁹ *Histoire de la vie privée* laajaa ja monipuolista kuvitusta voikin pitää kunnianosoituksena kuvista historian tutkimuksen lähteenä kiinnostuneelle Arièsille. Runsaalla kuvituksella on varmasti myös haluttu houkutella lukijoita. Sen arvo on suuri niin ”tavalliselle lukijalle” kuin tutkijallekin. Lukija pääsee lähelle yksityistä elämää eri aikoina jo pelkästään selailemalla kirjaa.

Yhtenä tärkeimmistä ja suurimmista murroksista Ariès pitää kodin, talon tai asuntojen paljastamia muutoksia uudella ajalla. Talot ja asumismuodot muuttuivat jatkuvasti 1400-luvulta 1800-luvulle asti. Huoneet pienenivät ja niiden muodot ja käyttötarkoitukset eriytyivät. Siinä missä keskiajalla syötiin, nukuttiin, seurusteltiin ja työskenneltiin samassa tilassa, 1700-luvulla taloissa oli usein makuuhuoneita, salongeja, kirjasto, työhuone ja ruokasali. Enää ei nukuttu, syöty ja työskennelty samassa tilassa, tai vaikka niin olisi käytännössä tehty, huoneita oli edes mahdollista käyttää eri tarkoituksiin. Myös kulku talojen sisällä eriytyi; käytävät ja erilliset portaikot mahdollistivat sen, etteivät isäntäväki ja palveluskunta enää kohdanneet yhtä usein ja vapaasti kuin antiikin aikana ja keskiajalla. Asumisen mullistuksiin liittyvät myös lämmityksen ja valaistuksen kehittyminen. Näillä yksinkertaisilla ja arkipäiväisillä seikoilla oli valtava merkitys ihmisten jokapäiväisessä elämässä, koska valo ja lämpö taloissa antoivat mahdollisuuden aikaisempaa mukavampaan seurusteluun ja lukemiseen.

Kuinka näistä elementeistä sitten muotoutui johdonmukaisia kokonaisuuksia jokapäiväisessä elämässä? Ariès puhuu kolmesta kehitysvaiheesta ja tarkoittaa niillä yksilöllistymistä, uusien seurustelu- muotojen ja tapaamispaikkojen muotoutumista sekä perheen roolin muuttumista.

Yksilöllisen intiimiyden voittokulku tapojen yksilöllistyessä arkisessa elämässä on syytä tuoda voimakkaasti esiin. Yksilöllistyminen ei kuitenkaan ulottunut kaikkialle. Ariès painottaa silti, että valtion ja yhteisön välillä oli tiloja ja paikkoja, joissa yksilö saattoi olla suojassa julkiselta katseelta. Tällainen yksilöllistyminen väheni 1700-luvun loppua kohden ja 1800-luvulla perheestä tuli yksilön turvapaikka.

Erityisesti 1600- ja 1700-luvulla syntyi uusia ryhmittymiä tai tapaamispaikkoja erilaisille ihmisille ja yhteisöille säätyyn katsomatta. Tällaisia olivat kirjalliset salongit, kahvihuoneet, klubit ja akatemit kaikkialla Euroopassa, niin Pariisissa, Lontoossa, Berliinissä, Pietarissa kuin Tukholmassakin. Keskustelu nostettiin ylimmäksi hyveeksi, ja erityisesti kirjallisissa salongeissa naisilla oli merkittävä rooli emäntinä ja osallistujina. Tässä yksityistymisen vaiheessa perheen rooli oli pieni; läheisyyttä ja henkistä kumppanuutta etsittiin salongeista tai akatemi- oista muiden samalla tavalla ajatelleiden keskuudesta.

Uudella ajalla perhe lakkasi olemasta ainoastaan taloudellinen ja reproduktiivinen yksikkö ja naisen elämänpiiri. Perheestä tuli jotain ennen näkemätöntä: siitä tuli pako- tai lepopaikka, ja kiintymystä perheenjäsenten välillä alettiin pitää itsestään selvänä. Perheen roolin muutokseen liittyi myös uudenlainen käsitys lapsuudesta ja ajatus rakkausavioliitosta. Vähitellen perhe erottui yhä selvemmin julkisesta elämästä, ja 1800-luvulla siitä tuli yksityiselämän ydin.

Yksityisen käsite uudella ajalla oli erilainen kuin nykyisin. Yksityistä ja julkista ei eroteltu toisistaan samaan tapaan kuin nykyään, eikä käsitettä yksityinen ollut siinä muodossa kuin nykyisin. Julkinen käsitti kaiken ihmisten välisen vuorovaikutuksen ja kanssakäymisen kaduilla, aukioilla, hovissa tai eri yhteisöissä. Julkiset alueet ja tilat olivat tärkeitä tapaamis- ja juhlapaikkoja. Tässä mielessä myös koti, josta tuli yksityisyyden tyyssija 1800-luvulla, oli julkinen tai puolijulkinen tila. On vaikea havaita milloin ihmisten välinen kanssakäyminen, jossa yksityinen ja julkinen sekoittuivat, muuttui kanssakäymiseksi, jossa

julkinen ja yksityinen olivat erillään. Tämän määritelmän lisäksi julkinen oli toisaalta myös yhtä kuin 'valtio'. Kun valtiota pidetään julkisena eli yksityisen vastakohtana, yksityistä on se, mihin valtio ja sen kontrolli eivät ulotu. Tässä merkityksessä julkista ja yksityistä ei voi erottaa toisistaan yhteiskunnissa, joissa valtio on heikko, niin kuin se oli keskiajan ja uuden ajan alun Euroopassa. Valtion roolin muuttuessa uudella ajalla myös tämä määritelmä julkisesta ja yksityisestä sai uuden merkityksen: julkista ei ollut enää ainoastaan elämä aukioilla, toreilla tai kaduilla, vaan kaikki mihin valtion kontrolli ulottui.

Pohdinnoissaan valtion ja yksilön, julkisen ja yksityisen suhteesta Ariès ei nosta esiin yksittäisiä tutkijoita samaan tapaan kuin pohtiesseen Norbert Eliasin näkemyksiä sivilisaatiosta ja kohteliaisuuskulttuurin muotoutumisesta. 1990- ja 2000-luvulla merkittävään asemaan noussut ja laajalti historian, etnologian ja historiallisen antropologian tutkijoiden hyödyntämä Jürgen Habermasin teoria julkisesta ja yksityisestä on läsnä ainoastaan implisiittisesti sekä nimenä kirjallisuusluettelossa.²⁰

Arièsin mielestä kysymystä yksityiselämästä uudella ajalla on lähestyttävä kahdesta erilaisesta näkökulmasta. Toisaalta yksityiselämää on tutkittava lähtien valtion tai valtiomiehen ja yksityisen ihmisen vastakkainasettelusta sekä valtion alueen ja yksityisen alueen välisistä suhteista. Toisaalta on tutkittava ihmisten välistä kanssakäymistä ympäristössä, jossa yksityisen ja julkisen käsitteet sekoittuivat. Samoin on tutkittava kanssakäymisen pirstoutumista ja eriytymistä, jolloin yksityinen kuului yleensä kodin piiriin.

Arièsille yksityiselämän historia oli pitkälti porvarisperheen tai aatelisperheen, suvun tai sukupiirin historiaa uuden ajan Ranskassa. Perheessä yksityisen ja julkisen ambivalentti suhde näkyi selvästi, samoin kuin se, että yksityisen ja julkisen raja oli häilyvä, se muuttui tilanteesta toiseen eikä useinkaan pysynyt samana.

Histoire de la vie privée I–V – yksityiselämän historia

Histoire de la vie privée, viisiosainen, 51 artikkelin tai luvun ja 38 kirjoittajan suurteoshanke ilmestyi Philippe Arièsin ja Georges Dubyn päätoimittamana vuosina 1985–1987. Sarjan ensimmäisen osan ilmestyessä

Ariès oli jo kuollut, mutta hänet mainitaan sarjan tekijätiedoissa Georges Dubyn rinnalla. Voi vain pohtia, olisiko näin laajan hankkeen suunnittelu, kirjoittaminen, kuvittaminen ja valmistuminen näin lyhyessä ajassa ollut mahdollista, jos Ariès ei olisi kirjasarjan suunnitteluvaiheessa jo ollut ”Ariès”, ja Duby ”Duby”. Molemmat olivat historiantutkimuksen suuria nimiä, joiden maineeseen kustantaja Seuil oli todennäköisesti ajatellut tukeutua markkinoidessaan ja myydessään kirjasarjaa. Vaikka teossarja on selvästi suunnattu akateemista lukijakuntaa laajemmalle yleisölle – ajatus laajalle lukijakunnalle suunnatusta teoksesta oli alun perin Michel Winockin – se on monilta osiltaan historian pioneerityötä yksityisen ja yksityistymisen käsitteen laajassa hahmottamisessa.

Teossarjan avausosan koko sarjaa esittelevässä lyhyessä esipuheessa Georges Duby sanoo suoraan, että käsillä olevat artikkelit herättävät enemmän kysymyksiä ja kannanottoja puolesta tai vastaan kuin tarjoavat vastauksia kysymyksiin, joita yksityisen ja yksityiselämän historian tutkijat esittivät työn alkaessa. Dubyn mukaan tutkijat astuivat suoraan neitseelliselle maaperälle, jolla ei kukaan muu vielä ollut kulkenut. Siksi aihetta ja myös lähteitä oli lähestyttävä ja luettava aivan erilaisella tavalla kuin aikaisemmin.²¹

Antiikista nykypäivään ulottuva perspektiivi sopii juuri yksityiselämän historian tapaisiin hankkeisiin, joiden yleisöksi on ajateltu sivistynyt, historiasta ja kulttuurista laajasti kiinnostunut ”tavallinen” lukija. *Histoire de la vie privée* keskittyy porvariston ja yläluokan Ranskaan, eikä se edes pyri antamaan kattavaa kuvaa yksityisen elämän historiasta koko Euroopassa. Toki muu Eurooppa – useimmiten Englanti, Saksa (saksalainen kulttuuripiiri) tai Italia – on mukana viittauksina ja vertailuna, mutta artikkeleissa ei yritetäkään muodostaa koko Euroopan kattavaa kuvaa. Michelle Perrot kirjoittaa 1800-lukua, yksityistymisen ”kultakautta”, käsittelevässä neljännessä osassa, että valtavan aineiston vuoksi vertailukohdaksi otettiin siinä vain Englanti.²² Viimeisessäkin osassa Ranska on pääroolissa, mutta siinä käsitellään myös esimerkiksi amerikkalaisia ja ruotsalaisia vaikutteita ja siirtolaisten sekä juutalaisten merkitystä Ranskan historiassa 1900-luvulla.

Ancien régime oli Arièsille aikakausista läheisin, ja siksi hän suunnitteli hyvin tarkasti, mitä kaikkea *Histoire de la vie privée*n kyseistä aikakautta käsittelevä nide tulisi sisältämään.²³ Muiden osien suhteen

hänellä ei ilmeisesti ollut yhtä tarkkoja suunnitelmia, vaan toinen päätoimittaja Georges Duby muokkasi ja muotoili ne yhdessä kunkin osan toimittajan ja kirjoittajien kanssa.

Sarjan ensimmäisen osan, *De l'Empire romain à l'an mil* (Rooman valtakunnasta vuoteen tuhat), toimittaja, Collège de Francen professori Paul Veyne oli tietoinen valtavan laajan kysymyksenasettelun ja tuhanen vuoden ajanjakson yhteensovittamisen aiheuttamista ongelmista. Hän sanookin esipuheessaan, että sarjan ensimmäisessä osassa esiin on nostettu joitakin näkökohtia, oikeastaan katkeamia tai murroksia, joiden avulla yksityiselämän historiaa on voitu tarkastella antiikin aikana. Yksi tällainen on kristillisyyden ja pakanallisuuden välinen suhde, siirtyä ”kansalaisesta” ”sisäiseen ihmiseen”, kuten Veyne pohtii. Toinen tärkeä näkökohta on koti, talo, sen toiminnot ja elämä siellä, ihmisten liikkuminen talossa, ihmisten keskinäiset suhteen kodissa ja talossa sekä miesten ja naisten suhteet, tilat ja etäisyydet talossa. Tätä näkökulmaa Veyne piti uutena ja osin jopa mullistavana. Talo, koti ja asuminen olivat myös Arièsille tärkeitä yksityiselämän historian tutkimuskohteita, joita hänen mielestään ei pitänyt jättää ainoastaan arkkitehteille, taidehistorioitsijoille, etnologeille tai antropologeille, vaan myös historioitsijan oli katsottava niitä tarkemmin. Kolmas keskeinen osa-alue ensimmäisessä niteessä oli läntisen sydänkeskiajan ja itäisen valtakunnan vastakkainasettelu, jossa toisaalla oli merovingien ja karolingien hallitsema länsi ja toisaalla makedonialaisten valtakauden Byssantti.²⁴

Ensimmäinen osa tarkastelee yksityiselämää valtakunnassa, jota kutsutaan Roomaksi, mutta jota Paul Veynen mukaan voisi yhtä hyvin nimittää hellenistiseksi, sillä kaikki oleellinen, roomalainen, oli todellisuudessa peräisin Kreikasta. Sivilisaatio, kulttuuri, kirjallisuus, taiteet ja uskonto tulivat Roomaan lähes sellaisinaan kreikkalaisilta. Merkityksellistä on myös, että yhteisöllinen elämä (*la vie municipale*) oli pohjimmiltaan kreikkalaista. Juuri tämä yhteisöllisyys toimi yksityisen elämän kehiksenä toiselta vuosisadalta eKr. alkaen.²⁵

Toinen osa, *De l'Europe féodale à la Renaissance* (Feodaalisesta Euroopasta renessanssiin), keskittyy yksityisen ja julkisen erojen selvittämiseen keskeisinä näkökulminaan talo (asuminen), ruumis, nainen ja yksilöllisyys. Osan toimittaja, Ranskan akatemian jäsen ja keskiajan

tutkimuksen suuri nimi Georges Duby kysyy, onko oikeutettua käyttää 1800-luvulla syntynyttä ja hyvin porvarillista yksityiselämän käsitettä, jota ei feodaalijalla (noin 1000–1100-luvuilla) ollut olemassakaan. Keskiajalta on Dubyn mukaan pyritty löytämään se, mitä silloin pidettiin yksityisenä ja mitä julkisena.²⁶

Kolmas osa, *De la Renaissance aux Lumières* (Renessanssista valistukseen), on kaikkein selvimmin Arièsin ideoima ja hänen hengessään kirjoitettu. Tämän vuoksi myös tarkastelen kolmannen osan rakennetta ja sisältöä muita osia perusteellisemmin. Osan toimittanut Roger Chartier oli jo 1980-luvulla merkittävä kulttuuri- ja mentaliteettihistorioitsija.²⁷ Tässä osassa on myös eniten kirjoittajia, jokainen luku käsittelee omaa teemaansa ja jokaisen on kirjoittanut eri tutkija. Mukana ovat Arièsin hyvät ystävät Toulouse-II-yliopiston professorit Nicole ja Yves Castan, Orest Ranum Johns Hopkins Universitystä sekä Arièsin työtoverit Roger Chartier, Maurice Aymard ja Jacques Revel EHESSistä. He olivat olleet mukana jo Berliinin konferenssissa 1983, jossa Ariès hahmotteli yksityiselämän historian linjoja.

Arièsin merkitys tämän osan synnylle on selvästi suurempi kuin muiden osien. Arièsin essee ”Pour une histoire de la vie privée” on liitetty juuri tähän, jossa se myös puoltaa paikkaansa paremmin kuin kummankaan aiemman osan alussa. Esseessään Ariès tuo esiin ajatuksiaan yksityiselämän historian kannalta kiinnostavista näkökulmista ja herättää monia uusia kysymyksiä, joihin toivoo muiden tutkijoiden – yhteistyökumppaneidensa ja ystäviensä sekä muiden historioitsijoiden – tarttuvan. Näitä ovat kysymys yksilöllisestä, persoonallisesta yksityisyydestä, kuten yksinäisestä mietiskelystä ja sielun pohdinnasta, ystävydestä, rakkaudesta; kysymys sosiaalisista suhteista, kotien huonejärjestyksestä ja arkkitehtuurin vaikutuksesta yksityiselämään, perhe-elämän tavoista ja muodoista; kysymys siitä mikä uhkasi yksityistymistä ja yksityiselämää, eli toisin sanoen modernin valtion puutumisesta kansalaisten elämään, kaikkialle leviävän massakulttuurin kasvottomuudesta ja samankaltaisuudesta. Perhe oli Arièsin mielestä kaikkien näiden muutosten, kehityskulkujen ja niiden esiin nostamien kysymysten keskiössä.²⁸

De la Renaissance aux Lumières -osassa on myös ainoana koko teossarjan niteistä lyhyt omistuskirjoitus, jossa kerrotaan, että teoksen

kirjoittamista oli suunnitellut ja valmistellut juuri Ariès. Hän ei kuitenkaan ollut ehtinyt nähdä teosta (eikä ilmeisesti myöskään sen yksittäisiä artikkeleita) ennen kuolemaansa. ”Olemme kirjoittaneet sen [kirjan] uskollisella vapaudella [*fidèle liberté*] ja hänen ystävyyttään ajatellen.”²⁹ Patrick H. Hutton kirjoittaa Ariès-biografiassaan *Philippe Ariès and the politics of French cultural revolution* (2004), että tätä ystävien ja työtovereiden suuren toimitustyön loppuun saattamista ja uskollisuutta Arièsin muistolle voi pitää modernina muotona vanhasta traditionaalisesta ajatuksesta perheen ja ystävien läsnäolosta heille rakkaan ja läheisen ihmisen kuollessa. Sitä voi pitää kunnioittavana kannanottona myös Arièsin tutkimuksiin kuolemasta, suremisesta ja niiden muutoksista länsimaaisessa yhteiskunnassa. Yksityiselämän historian julkaiseminen suurena kirjasarjana merkitsi neljännesvuosisadan työn tulosten esittelyä laajasti ja se oli selkeästi Arièsin perintö mentaliteettien historialle. Huolimatta siitä, että toimi suuren osan tutkijanurastaan akateemisen maailman marginaalissa, oli Ariès ollut keskeinen hahmo mentaliteettien historian syntyvaiheessa, kun historiantutkimus ja tutkijat kiinnostuivat uudenlaisista aiheista ja kysymyksenasetteluista. Nyt hän oli jälleen keskeisenä vaikuttajana luotsaamassa mentaliteettien historiaa laajempiin historiallisiin kokonaisuuksiin.³⁰

De la Renaissance aux Lumières jakautuu kolmeen kokonaisuuteen, joissa käsitellään yksityistymistä, yksityisyyttä ja intiimiä Arièsin hahmottamia linjoja seuraten. Ensimmäiseksi esiin nostetaan modernin erilaiset hahmot (”*Figures de la modernité*”) eli politiikan ja yksityiselämän suhde. Niihin kuuluivat kaikki erilaiset poliittisen ja julkisen kanssakäymisen muodot, joita uudella ajalla syntyi. Kahvihuoneet, kirjalliset salongit, tieteelliset seurukset, klubit ja salaseurat tarjosivat ihmisille mahdollisuuden kokoontua ja tavata samoista asioista kiinnostuneita tasaveroisina keskustelukumppaneina. Tärkeitä olivat myös uskonnon muuttuminen yhteisöllisestä kokemuksesta henkilökohtaiseen hurskauteen sekä kirjallisen kulttuurin eri muodot, luku- ja kirjoitustaidon leviämisen vaikutus yksityisen ja julkisen välisen rajan liukumiseen ja uudelleen muotoutumiseen.

Toisessa osiossa käsitellään yksityistymisen muotoja (”*Formes de la privatisation*”).³¹ Kohteliaisuuskulttuuri muuttui uudella ajalla valtavasti, monet aiemmin julkisesti hyväksytyt tavat muuttuivat asioiksi,

jotka tehtiin yksin, suojassa muiden ihmisten katseilta. Uudet käytös-tavat erottivat yksilön yhteisöstä, kollektiivista. Ihmiset vetäytyivät julkiselta katseelta intiimeihin tiloihin, pois kaduilta sisään hiljaisiin huoneisiin tai puutarhan varjoisaan nurkkaukseen, jossa he saattoivat lukea tai kirjoittaa hiljaa itsekseen. Omalle itselleen kirjoittaminen nousi tärkeäksi, päiväkirjojen sivuilla saattoi pohtia hyvin yksityisiä ajatuksia. Toisaalta yksityisestä kirjoittamisesta tuli osin julkista, kun erilaisia tunnustuksia, muistelmia tai kirjekokoelmia julkaistiin yhä enemmän. Tässä osiossa käsitellään myös Arièsin niin tärkeänä pitämää hyvän maun käsitteen syntyä sekä makutottumusten muutoksia.

De la Renaissance aux Lumièresin kolmas osio on omistettu yhteisön, valtion ja perheen monimutkaisten suhteiden käsittelyyn ("La communauté, l'État et la famille. Trajectoires et tensions") Arièsin ehdottamien kolmen eriaikaisen muutoksen tai murtuman kautta. Ensimmäisenä esiin nostetaan kasvava tapojen individualismi, kun yksilö pyrki irtaantumaan yhteisöstään. Sitten käsiteltäväksi tulee erilaisten kylää tai kaupunkia pienimuotoisempien ja perhettä laajempien yhteisöjen kuten seurojen tai salonkien ja kahvihuoneiden merkityksen kasvaminen. Lopuksi tarkastellaan perheen muotoutumista yksityisen ja yksityiselämän ytimeksi, kun valtion roolin vahvistuminen vahvisti perheen asemaa intiiminä suojapaikkana.

Histoire de la vie privéeen neljäs osa, *De la Révolution à la Grande Guerre* (Vallankumouksesta Suureen sotaan) käsittelee 1800-lukua yksityisen kulta-aikana, porvarillista perhettä yksityistymisen historian osana. Se on suurelta osin toimittajansa, professori Michelle Perrot'n, kirjoittama. Perrot pohtii esipuheessaan historian eri tutkimussuuntausten vaikutusta yksityiselämän historiaan ja korostaa, miten perinteisen talous- ja sosiaalihistorian metodit ovat riittämättömiä yksityisen tutkimisessa. Historiallinen antropologia, mentaliteettien historia, kulttuurisosiologia ja mikrohistoria ovat tarjonneet kiinnostavia ajatusmalleja yksityisen elämänpiiriin tutkijalle. Kaikkein tärkeimpänä Perrot, sukupuolihistorian pioneeri, kuitenkin pitää feminististä tutkimusta. Sen käsittelemät yksityisen ja julkisen rajat ovatkin erityisen hedelmällisiä juuri 1800-lukua tutkittaessa, koska naisen rooli yksityiselämän ja perheen keskeisenä hahmona on tuskin koskaan aiemmin ollut yhtä oleellinen kuin juuri tuolloin. Kiinnostavaksi lähtökohdaksi

Perrot nostaa myös sosiologi Erving Goffmanin ja tämän teoksen *The Presentation of Self in Everyday Life* (1959).³²

1800-lukua voi täydellä syyllä pitää yksityistymisen kulminaationa. Silloin syntyivät ja muovautuivat käsitteet yksityisen ja yksityiselämän kuvaamiseen. Ranskassa valistus- ja vallankumousajan rousseaulaistesta läpinäkyvän yhteiskunnan ihanteesta siirryttiin suljetumpaan yhteiskuntaan, jossa yksityistä haluttiin suojella ulkopuolisilta katseilta. Kodista tuli yksityiselämän keskeinen näyttämö. Porvarillinen elämänmalli ihanteena valtasi alaa laajalti yhteiskunnassa, ja perheestä tuli yksityisen elämänpiirin ehdoton keskus, jota pidettiin lähes pyhänä instituutiona.³³

Yksityiselämän historian sarjan päättävä osa *De la Première Guerre mondiale à nos jours* (Ensimmäisestä maailmansodasta meidän päiviiimme) tarjoaa lukijalle jälleen uuden kaleidoskoopin Ranskan historiaan. Teoksen artikkeleissa tarkastellaan Ranskaa, ranskalaisia, maahan muuttaneita siirtolaisia sekä toisen maailmansodan jälkeen tapahtuneen amerikkalaistumisen vaikutusta ranskalaiselle identiteetille. Gérard Vincent, toinen viidennen niteen toimittajista, korostaa hankin esipuheessa Georges Dubyn ajatusta siitä, että *Histoire de la vie privée* on sarja hahmotelmia, pohdintoja ja katsauksia, joiden on tarkoitus olla pikemminkin uuden tutkimuksen alku kuin sen lopputulos tai lopullinen selvitys yksityisen ja yksityiselämän historiasta. 1900-luvulla valtion rooli ihmisten elämässä kasvoi valtavasti verrattuna aiempaan. Työn ja vapaa-ajan ero kärjistyi muuallakin kuin tehtaissa, kun työ kaikilla aloilla erotettiin aiempaa selvemmin vapaa-ajasta, ja työnteolle varattiin omat tilansa. Elintason nousu tarjosi ihmisille mahdollisuuden omaan yksityiseen rauhaan ja muiden katseilta suojautumiseen.³⁴

Sarjan eri osien toimittajat vaikuttavat olleen hyvin tietoisia yksityiselämän ja yksityisen käsitteiden monimerkityksellisyydestä ja anakronistisuudesta. Samoin kuin siitä, että vaikka kirjasarja on laaja ja jokainen nide yli 600-sivuinen, ei edes siinä sivumäärässä voi käsitellä yksityiselämän historiaa kattavasti, vaan valintoja on tehtävä ja aiheita nostettava esiin tai jätettävä käsittelyn ulkopuolelle suorastaan kova-kouraisella tavalla. Ilman valintoja ei mitään voi syntyä ja tieteelliseen keskusteluun kuuluukin oleellisena osana myös kritiikki ja aikaisemman tutkimuksen pohjalta noussut tai sitä kritisoiva uusi tutkimus.

Ilman niitä ei olisi myöskään historiantutkimusta. Kuitenkin suuri hanke koettiin tärkeäksi – paljolti Philippe Arièsin ja hänen elämäntyönsä kunnioittamisen takia.

Georges Duby piti koko yksityiselämänhistoriahanketta haastavana ja innostavana pioneerityönä, jota kukaan ei aiemmin ollut tehnyt. Tämä koski erityisesti renessanssia edeltävän aikakauden tutkimista. On mahdollista, että se mikä näyttää nykyään – satojen tai tuhansien yksityiselämää eri aikoina käsittelevien erinomaisten kirjojen ja artikkelien jälkeen – yksityisen elämän ja yksityisen elinpiirin tutkimukselta, ei ollut sitä 1970-luvun lopulla tai 1980-luvun alussa. Yksityiselämän historian suuri hanke edusti jotain poikkeuksellista, koska se pyrki enemmän tai vähemmän yksityiskohtaisesti määrittelemään mikä oli yksityistä, tai pikemminkin mikä oli yksityisen ja julkisen ero. Tehtävä oli niin vaativa, että *Histoire de la vie privée* tarjosi lähtökohdan tulevalle tutkimukselle ja vain vähän valmiita vastauksia. Vaativuus näkyy myös kirjasarjan saamassa kritiikissä, jossa sitä vuoroin syytetään hajanaisuudesta, vuoroin kiitetään laveasta freskomaisesta otteesta.³⁵ Uudemman tutkimuksen innoittajana se on ollut merkittävä joko suoraan tai epäsuorasti. Suomessa ei ehkä niinkään, mutta muualla Euroopassa ja Yhdysvalloissa sen merkitys on ollut suuri mentaliteettien historian, yksityisen elämän historian arjen ja perheen historian ja monien muiden ”uusien historioiden” innoittajana.

*Histoire de la vie privée*n jälkeen

Teossarjaa *Histoire de la vie privée* ei juurikaan huomioitu ranskalaisessa historiantutkimuksen kentässä.³⁶ Olisiko syynä ollut sittenkin edelleen kriittinen suhtautuminen Ariësiin Ranskassa? Tai se, että kirjasarja oli suunnattu (myös) suurelle yleisölle? Tästä huolimatta siinä oli paljon uudenlaisia huomioita, joiden vuoksi sarja on edelleen tärkeä ja ajankohtainen osa mentaliteettien ja yksityiselämän historiaa. Vaikka se ei ilmestyttyään saanut ainakaan arvostelujen muodossa suurta huomiota, löysi se lukijansa. Sarjasta ja sen eri osista otettiin ilmeisen suuret painokset ja 1990-luvun lopulla Seuil julkaisi koko sarjan taskukirjapainoksina, tosin ilman alkuteoksen runsasta kuvitusta. Sarjaan tai sen osiin myös viitataan taajaan Ranskassa julkaistuissa tutkimuksissa yhä edelleen, yli kaksi vuosikymmentä teoksen ilmestymisen jälkeen.

Jean-Pierre Rioux kirjoitti 1987 *Vingtième Siècle* -lehdessä esitellyn ja kirjallisuuskatsauksen jokapäiväisen (elämän) historiasta otsikolla "L'histoire au quotidien". Siinä hän peräänkuuluttaa tutkijoita kiinnittämään erityistä huomiota yksityiselämän käsitteeseen ja sen tutkimiseen. Yhtenä monista esitellyistä teoksista on *Histoire de la vie privée*, josta siinä vaiheessa oli julkaistu kolme ensimmäistä osaa. Muita 1980-luvulla yksityisen historiasta kirjoittaneita, joita Rioux mainitsee, ovat Michel de Certeau, Philippe Lucas, Catherine Bidou ja Anne-Marie Thiesse sekä jo aiemmin aiheesta julkaisseet Henri Lefebvre ja Erving Goffman.³⁷

Yhdysvalloissa sarja sai Ranskaa enemmän huomiota tieteellisissä julkaisuissa.³⁸ Ranskan historian tuntija Sarah Maza arvioi kolmannen osan varsin kriittiseen, joskin myös kiittävään, sävyyn. Erityisesti hän kiinnitti huomiota erinomaisina pitämiinsä Roger Chartierin esiteltyihin kirjan jokaisen osion alussa. Maza lopetti toteamalla, etteivät *Histoire de la vie privée III. De la Renaissance aux Lumières* -teoksen parhaatkaan artikkelit hänen mielestään yltäneet lähellekään Arièsin – tai Eliasin, joka on ollut niin keskeinen vaikuttaja tälle osalle – parhaita teoksia.³⁹ Mazan lisäksi vain Robert Forster tarttui kirjasarjaan alkukielellä ja arvioi kolmannen osan positiiviseen sävyyn *Journal of Interdisciplinary History*ssa.⁴⁰ *The American Historical Review* oli puolestaan ainoa, jossa koko kirjasarja arvioitiin sitä mukaa kun eri osat ilmestyivät englanniksi.⁴¹

Suomessa *Histoire de la vie privée* huomioitiin laajemmin vasta 2001, jolloin sarjan kolmannelta osasta ilmestyi suomeksi osio "Formes de la privatisation" nimellä *Omassa huoneessa. Yksityiselämän historiaa renessanssista valistukseen*. Silloin suomennoksen arvostelujen yhteydessä lähes poikkeuksetta esiteltiin koko kirjasarja ja Arièsin ajatuksia sen takana.⁴² Samoin suomennoksen ilmestyminen antoi mahdollisuuden esitellä annalisteja ja mentaliteettien historiaa laajemmin.

Histoire de la vie privée -sarja on kokonaisuudessaan käännetty englannin lisäksi espanjaksi ja sen vaikutus uuden historian aihealueisiin ja näkökulmiin lienee kiistaton. Erityisesti vuosina 1987–1991 ilmestynyt englanninkielinen käännös on saavuttanut laajan lukijakunnan ja lähes klassikon aseman kulttuurihistorian alalla. Käännöstyö aloitettiin pian ranskankielisen kirjasarjan ilmestyttyä, mikä kertoo siitä,

että aihetta yleensä ja sitä laajasti käsittelevää *Histoire de la vie privée*tä pidettiin angloamerikkalaisessa maailmassa merkittävänä. Käännöksen vahva asema ei ole aivan ongelmaton, sillä sitä on ehkä luettu liiankin yleisenä esityksenä Euroopan historiasta, vaikka se ei edes pyri olemaan muuta kuin Ranskan historiaa. Ranskalainen tapa kirjoittaa on erilainen kuin vaikkapa suomalainen, ruotsalainen tai angloamerikkalainen, asioita ei selitetä puhki ja lukijalta vaaditaan usein suurta tietomäärää luetun tueksi. Lisäksi myös tieteellinen kirjoittaminen on usein esseemäistä, kuten *Histoire de la vie privée*ssä, mikä asettaa omat haasteensa käännöksille. Se mikä on ranskaksi täysin luontevaa, saattaa kuulostaa englanniksi tai suomeksi kovin epämääräiseltä ja ympäripyöreältä. Englanninnoksessa on myös epätarkkuuksia ja yllättävänkin suuria eroja alkuteokseen. Ranskalaisen alkuteoksen pohdiskelevuus ja avoimet kysymykset on pitkälti jätetty käännöksestä pois tai lauserakenne on muutettu toteavaksi, jolloin esitettyjen ajatusten tai tulkintojen avoimuus katoaa. Lukijalla ei ole juuri mahdollisuuksia erottaa onko jokin asia esitetty totena vai hypoteesina. *The American Historical Review*ssa ilmestyneessä arviossaan John W. Baldwin pahoittelee sitä, että Arthur Goldhammerin käännös ei pysty välittämään lukijalle tekstin tärkeitä teoreettisia yksityiskohtia, vaikka onkin historiallisesti tarkka.⁴³

Huomasin yllättävän suuren eron alkuteoksen ja englanninnoksen välillä suomentaessani osaa niteestä *De la Renaissance aux Lumières*. Toisinaan englanninnoksesta puuttui useita rivejä tai kokonaisia kappaleita alkuteokseen verrattuna. Samoin englanninkielinen alaotsikko *Passions of the Renaissance* on hieman erikoinen, koska kolmannen osan käsittelemä ajanjakso ulottuu renessanssista valistukseen ja Ranskan vallankumoukseen. Muidenkin osien nimet on käännetty alkuperäisestä poikkeavalla tavalla, jolloin merkitykset muuttuvat. Viiden osan alaotsikko on ranskaksi *De la Première Guerre mondiale à nos jours* ja englanniksi aivan eri sisältöinen ja sävyinen *Riddles of identity of modern times*.

Kirjasarjan – oikeastaan tutkimushankkeen – kunnianhimoisena tavoitteena oli tuoda esille ja havaita ne hitaat tai nopeat muutokset, jotka aikojen saatossa ovat vaikuttaneet yksityiselämän muotoutumiseen ja muuttumiseen sekä käsitteenä että hahmona itsessään. Georges

Dubyn sanoin lukijalle – ja tuleville tutkijoille – esitetään kirjasarjassa pikemminkin eräänlainen tutkimusohjelma kuin valmiita tutkimustuloksia.⁴⁴ Tässä pyrkimyksessä *Histoire de la vie privée* -hanke on onnistunut tavoitteessaan ja Philippe Ariès omassa: 1980-luvulta ja osin jo 1970-luvulta lähtien historiantutkimuksen kentässä on tapahtunut suuria muutoksia, joista tärkeimpiä on tutkimuksen laajeneminen yhä enemmän myös yksityisen elämän ja arjen piiriin sekä yksityisen ja julkisen rajapintojen tarkasteluun.

Suomessa *Histoire de la vie privée*tä lienee luettu yleensä englanninkielisenä käännöksenä. Se on tarjonnut paitsi avonaisen ikkunan uusiin, ajankohtaistuviin ja alati muuttuviin tutkimusaiheisiin, niin myös tärkeän katsauksen Ranskan historiaan. Merkittävän myös sikäli, että vaikka teossarja keskittyy Ranskaan ja Ranskan yhteiskunnan ylempiin luokkiin, se kertoo kuitenkin paljon myös Euroopan eri maiden ylempien yhteiskuntakerrosten elämästä ja mentaliteeteista.

Mentaliteettien historia – naisen, lapsen ja perheen historia, kansankulttuurin, kuoleman, arjen, rakkauden ja jokapäiväisen elämän historia – tuntuu 2000-luvulla aivan itsestään selvästi oikeutetulta tutkimussuuntaukselta. Siksi on melkein hämmästyttävää käsittää, kuinka lyhyt aika on siitä, kun arkisen ja yksityisen tapaisista kysymyksistä on tullut vakavasti otettavia historiantutkimuksen aiheita. Ihmisiä on toki aina kiinnostanut miten ennen aikaan elettiin, mutta tapojen taustalla olleita mentaliteetteja ryhdyttiin tutkimaan laajemmin vasta 1960- ja 1970-luvulla. Suomessa suuri muutos on nähdäkseni tapahtunut 1980-luvulta alkaen ja viimeistään 2000-luvulla kulttuurihistoria ja mentaliteettien historia ovat jokapäiväistyneet, siirtyneet tutkimuksen marginaalista sen valtavirtaan.⁴⁵ Jokapäiväisen elämän ja arjen historiaa voi ja pitääkin tutkia mitä moninaisimmista lähtökohdista ja nostaa yhä uusia ihmisryhmiä tutkimuksen aiheeksi. Näin omia historioitaan saavat esimerkiksi sota-ajan lapset, seksuaaliset vähemmistöt tai näennäisesti paljon tutkitut eliittien naiset. Samalla myös aiemman historiantutkimuksen keskeistä suuntausta, poliittista historiaa ja vallanpitäjien historiaa, on ruvettu lähestymään aivan uusista näkökulmista, pohtimalla yksityisen ja julkisen rajapintoja sekä asettamalla uusia ja erilaisia kysymyksiä lähteille.

Viitteet

- 1 Le Grand d'Aussy 1782.
- 2 Franklin 1888–1902.
- 3 Esim. Chaussinand-Nogaret 1990; Millepierres 1964; Plonger 1999; Wilhelm 1979; Ranskalaisella Hachette-kustantamolla on jo useita vuosikymmeniä ilmestynyt sarja, Collection "La Vie Quotidienne", joka on ehkä tunnetuin julkaisufoorumi näille teoksille.
- 4 Teokset ovat ilmestymisjärjestyksessä Henry Troyat, *Sellaista oli elämä Venäjällä viimeisen tsaarin aikaan* (1967); Jacques Soustelle, *Sellaista oli atsteekki-elämä espanjalaisvalloituksen aattona* (1968); Pierre Bertaux, *Sellaista oli elämä keisarin Saksassa vuonna 1900* (1969); Jérôme Carcopino, *Sellaista oli elämä keisarien Roomassa* (1971); Henri Petiot, *Sellaista oli elämä Jeesuksen ajan Palestiinassa* (1972); Robert Flacelière, *Sellaista oli elämä antiikin Kreikassa* (1972); Pierre Montet, *Sellaista oli elämä faraoitten Egyptissä* (1982). Monista otettiin useita painoksia.
- 5 Braudel 1949; Braudel 1967, Braudel 1979, ks. myös Braudel 2001.
- 6 Certeau 1990 ja Certeau 1994; Le Roy Ladurie 1975; Pardailhé-Galabrun 1988; Vovelle 1974 ja Vovelle 1983; ks. myös Peltonen 1999, 113–114.
- 7 Hutton 2004, 25; Arièsistä tutkijana ks. Gros 2006, Gros 2008 ja Hutton 2004; ks. myös Le Roy Ladurie 1997.
- 8 Annalisteista ks. Burguière 2006, Burke 1990; ks. myös Burke 1992 ja Burke 2004.
- 9 Hutton 2004, 159.
- 10 Hutton 2004, 28–29; ks. myös Gros 2008, 255–257.
- 11 Ariès 1993, 345–354, 355–362. Elämänsä loppupuolella Ariès itse sanoi, että jo *Histoire des populations françaises* sisälsi kaikki aiheet, joita hän tutkijanuransa aikana oli halunnut tutkia. Hutton 2004, 81, vrt. Gros 2008, 115, 122. Guillaume Gros painottaa, että Arièsin tutkijantyö on asetettava poliittiseen kontekstiin, jossa Ranskan historian kipupisteet kuten toisen maailmansodan aikainen miehitys ja Algerian sota sekä Arièsin poliittinen aktiivisuus vaikuttivat voimakkaasti hänen tutkijanidentiteettiinsä ja hänen valitsemiinsa aiheisiin. Gros 2006, 139–140; Gros 2008, 113–115 ja passim.
- 12 Ariès 1986, 16.
- 13 Hutton 2004, 159–161.
- 14 Elias asemasta ja merkityksestä ks. esim. Ollila 2010, 174–185; Räisänen 2004.
- 15 Ariès 1986. Arièsin yksityiselämän historiaa koskevien ajatusten esittely perustuu tähän tekstiin, ellei viitteissä toisin mainita.
- 16 Ariès puhuu nimenomaan johtolangoista ja viittaa Carlo Ginzburgin tuotantoon, erityisesti teokseen *Juusto ja madot (Il formaggio e i vermi)*. Ariès 1986, 10; ks. myös Ginzburg 1996 ja Ginzburg 2007.
- 17 Hans Peter Duerr on sittemmin arvostellut tätä Eliasin tulkintaa. Duerr

- 1988 ja Duerr 1990; ks. myös Maurer 1989, Ollila 2010, 174–185 ja Räisänen 2004.
- 18 Madame de Sévigné (1626–1696) kuuluu Ranskan kirjallisuuden suuriin klassikoihin tyttärelleen kirjoittamiensa, 1726 julkaistujen, kirjeidensä vuoksi. Madame de Sévigné’n kirjeet olivat tärkeitä Arièsin historiakäsitysten muotoutumiselle.
- 19 Ariès 1980, 134–135.
- 20 Ks. Habermas 1962.
- 21 Duby 1985a, 9–11.
- 22 Perrot 1987, 12.
- 23 Chartier 1993, 22.
- 24 Veyne 1985, 13–15.
- 25 Veyne 1985, 14.
- 26 Duby 1985b, 9–15.
- 27 Chartier on sittemmin vakiinnuttanut paikkansa keskeisenä mentaliteettien tutkijana erityisesti kirjan, lukemisen ja kirjapainojen historiaa tutkimalla.
- 28 Ariès 1986, 7–19; ks. myös Hutton 2004, 162.
- 29 Histoire de la vie privée III, 6.
- 30 Hutton 2004, 163.
- 31 Tämä osa on suomennettu nimellä *Omassa huoneessa. Yksityiselämän historiaa renessanssista valistukseen*.
- 32 Perrot 1987, 12.
- 33 Perrot 1987, 9–13.
- 34 Vincent 1987, 7–11.
- 35 Esim. Gurstein 1992, Piché 1989, Roberts 1994. Varsinkin sarjan viimeistä osaa kritisoitiin hajanaisuudesta ja löysyydestä.
- 36 Ranskalaisissa tieteellisissä aikakausjulkaisuissa ei ilmestynyt teossarjasta tai sen yksittäisistä osista kuin muutama arvostelu (ks. Rioux 1987). Mikäli arvioita oli, julkaistiin ne päivä- tai viikkolehdistä.
- 37 Rioux 1987.
- 38 Brundage 1989; Czarra 1993; Hanson 1988; Mitzman 1990; Roberts 1994; Salaf 1990; Wolff 1990.
- 39 Maza 1989, 1054.
- 40 Forster 1988.
- 41 Baldwin 1989; Gillis 1992; Maza 1989; Saller 1989; Smith 1991.
- 42 Esim. Nurmiainen 2001; Salmesvuori 2001 (2002).
- 43 Baldwin 1989, 1355.
- 44 Duby 1985a, 9–11.
- 45 Mentaliteettien historian tai mikrohistorian metodologisista avauksista Suomessa ks. esim. Peltonen 1992, Peltonen 1999; kulttuurihistorian suuntauksista ks. esim. *Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen* 2001.

Kirjallisuus

- Ariès, Philippe: *Histoire des populations françaises et de leurs attitudes devant la vie depuis le XVIIIe siècle*. Seuil, Paris 1971 (1948).
- Ariès, Philippe: *Un historien du dimanche*. Avec la collaboration de Michel Winock. Seuil, Paris 1980.
- Ariès, Philippe: Pour une histoire de la vie privée. Teoksessa *Histoire de la vie privée III. De la Renaissance aux Lumières*. Toim. Philippe Ariès, Georges Duby ja Roger Chartier. Seuil, Paris 1986, 7–19.
- Ariès, Philippe: *Essais de mémoire 1943–1983*. Seuil, Paris 1993.
- Baldwin, John W.: Arvostelu teoksesta A History of Private Life II. Revelations of the Medieval World. *The American Historical Review* 94 (5) 1989, 1354–1356.
- Braudel, Fernand: *La Méditerranée et le Monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*. Armand Collin, Paris 1949.
- Braudel, Fernand: *Capitalism and Material Life 1400–1800*. Alkuteos *Civilisation matérielle et capitalisme* (1967). Käänt. Miriam Kochan. Weidenfeld and Nicolson, London 1973.
- Braudel, Fernand: *Civilisation matérielle, économie et capitalisme, XVe–XVIIIe siècle*. I: Les structures du quotidien: Le possible et l'impossible; II: Les jeux de l'échange; III: Le temps du monde. Armand Collin, Paris 1979.
- Braudel, Fernand: *L'Histoire au quotidien*. Les écrits de Fernand Braudel II. Éditions de Fallois, Paris 2001.
- Brundage, James A.: Arvostelu teoksesta A History of Private Life II. Revelations of the Medieval World. *Speculum* 64 (4) 1989, 939–941.
- Burke, Peter: *The French Historical Revolution: The Annales School, 1929–89*. Polity Press, Cambridge 1990.
- Burke, Peter: *History and Social Theory*. Polity Press, Cambridge 1992.
- Burke, Peter: *What is Cultural History*. Polity Press, Cambridge 2004.
- Burguière, André: *L'École des Annales. Une histoire intellectuelle*. Odile Jacob, Paris 2006.
- Certeau, Michel de: *L'invention du quotidien 1.: Arts de faire*. Ed. établie et présentée par Luce Giard. Gallimard, Paris 1990.
- Certeau, Michel de, Giard, Luce, Mayol, Pierre: *L'invention du quotidien 2: Habiter, cuisiner*. Gallimard, Paris 1994.
- Chartier, Roger: Avant-propos. Teoksessa Philippe Ariès: *Essais de mémoire 1943–1983*. Seuil, Paris 1993.
- Chaussonand-Nogaret, Guy: *La vie quotidienne des femmes du roi d'Agnes Sorel à Marie-Antoinette*. Hachette, Paris 1990.
- Czarra, Fred: Arvostelu teossarjasta A History of Private Life I–V. *Social Studies* 84 (3) 1993, 135.
- Duby, Georges: Preface à l'Histoire de la vie privée. Teoksessa *Histoire de la vie privée I. De l'Empire romain à l'an mil*. Toim. Paul Veyne. Seuil, Paris 1985. (1985a)

- Duby, Georges: Avertissement. Teoksessa *Histoire de la vie privée II. De l'Europe féodale à la Renaissance*. Toim. Georges Duby. Seuil, Paris 1985. (1985b)
- Duerr, Hans Peter: *Der Mythos vom Zivilisationsprozeß I. Nacktheit und Scham*. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main 1988.
- Duerr, Hans Peter: *Der Mythos vom Zivilisationsprozeß II. Intimität*. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main 1990.
- Forster, Robert: Arvostelu teoksesta *Histoire de la vie privée III. De la Renaissance aux Lumières*. *Journal of Interdisciplinary History* 19 (2) 1988, 326–328.
- Franklin, Alfred: *La vie privée d'autrefois. Art et métiers, modes, mœurs, usages des Parisiens du XIIe au XVIIIe siècle d'après des documents originaux ou inédits. I–XXVII*. Plon, Paris 1888–1902.
- Gillis, John R.: Arvostelu teoksesta *A History of Private Life V. Riddles of Identity in Modern Times*. *The American Historical Review* 97 (5) 1992, 1489–1490.
- Ginzburg, Carlo: Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista. Suomentanut Aulikki Vuola. Gaudeamus, Helsinki 1996.
- Ginzburg, Carlo: *Juusto ja madot. 1500-luvun myllärin maailmankuva*. Alkuteos *Il formaggio e i vermi. Il cosmo di un mugnaio del '500* (1976). Suom. Aulikki Vuola. Gaudeamus, Helsinki 2007.
- Le Grand d'Aussy (Legrand d'Aussy, Pierre Jean-Baptiste): *Histoire de la vie privée des français Depuis l'origine de la Nation jusqu'à nos jours I–III*. Paris 1782.
- Gros, Guillaume: Philippe Ariès, entre traditionalisme et mentalités. Itinéraire d'un précurseur. Vingtième Siècle. *Revue d'histoire* 90 (2) 2006, 121–140. (DOI 10.3917/ving.090.0121) (haettu 29.10.2013).
- Gros, Guillaume: *Philippe Ariès (1914–1984). Un traditionaliste non-conformiste*. De l'Action française à l'Ecole des hautes études en sciences sociales. Presses Universitaires du Septentrion, Villeneuve d'Ascq 2008.
- Goffman, Erving: *Presentation of Self in Everyday Life*. Doubleday Anchor Books, New York 1956.
- Gurstein, Rochelle: Arvostelu teoksesta *A History of Private Life V. Riddles of Identity in Modern Times*. *The Journal of American History* 79 (3) 1992, 1217.
- Habermas, Jürgen: *Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft*. Hermann Luchterhand Verlag, Neuwied und Berlin 1962. Suomeksi: *Julkisuuden rakennemuutos. Tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta*. Suom. Veikko Pietilä. Vastapaino, Tampere 2004.
- Hanson, Craig L.: Arvostelu teoksesta *A History of Private Life V. From Pagan Rome to Byzantium*. *The History Teacher* 21 (4) 1988, 508–509.
- Histoire de la vie privée*. Toim. Philippe Ariès ja Georges Duby. – Vol. I: *De l'Empire romain à l'an mil*. Toim. Paul Veyne, Seuil, Paris 1985. – Vol. II: *De l'Europe féodale à la Renaissance*. Toim. Georges Duby, Seuil, Paris 1985. – Vol. III: *De la Renaissance aux Lumières*. Toim. Roger Chartier, Seuil, Paris 1986. – Vol. IV: *De la Révolution à la Grande Guerre*. Toim. Michelle Perrot, Seuil, Paris 1987.

- Vol. V: *De la Première Guerre mondiale à nos jours*. Toim. Antoine Prost ja Gérard Vincent, Seuil, Paris 1987.
- Historia de la vida privada*. 10 vol. Alkuteos *Histoire de la vie privée* I–V. Toim. Philippe Ariès, ja Georges Duby (1985–1987). Taurus, Madrid 1991–1994.
- A History of Private Life*. Alkuteos *Histoire de la vie privée* I–V. Ed. Philippe Ariès and Georges Duby (1985–1987). Käänt. Arthur Goldhammer.
- Vol. I: *From Pagan Rome to Byzantium*. Toim. Paul Veyne. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London 1987.
- Vol. II: *Revelations of the Medieval World*. Toim. Georges Duby. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London 1988.
- Vol. III: *Passions of the Renaissance*. Toim. Roger Chartier. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London 1989.
- Vol. IV: *From the Fires of the Revolution to the Great War*. Toim. Michelle Perrot. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London 1990.
- Vol. V: *Riddles of Identity of Modern Times*. Toim. Antoine Prost, ja Gérard Vincent. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London 1991.
- Hutton, Patrick H.: *Philippe Ariès and the Politics of French Cultural History*. University of Massachusetts Press, Amherst and Boston 2004.
- Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen*. Toim. Kari Immonen ja Maarit Leskelä-Kärki. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2001.
- Le Roy Ladurie, Emmanuel: *Montaillou, village occitain de 1294 à 1324*. Gallimard, Paris 1975. *Montaillou, ranskalainen kylä 1294–1324*. Lyhentäen suom. Marja Itkonen-Kaila. Otava, Helsinki 1984.
- Le Roy Ladurie, Emmanuel: Philippe Ariès: un historien en réaction. *Figaro Littéraire* 22.5.1997.
- Maurer, Michael: Der Prozess Der Zivilisation – Bemerkungen Eines Historikers Zur Kritik Des Ethnologen Hans Peter Duerr an Der Theorie Des Soziologen Norbert Elias. *Geschichte In Wissenschaft Und Unterricht* 40 (4) 1989, 225–238.
- Maza, Sarah: Arvostelu teoksesta *Histoire de la vie privée* III. De la Renaissance aux Lumières. *The American Historical Review* 94 (4) 1989, 1053–1054.
- Millepierres, François: *La Vie Quotidienne Des Médecins Au Temps De Molière*. Hachette, Paris 1964.
- Mitzman, Arthur: Privacy no more: historians in search of nineteenth century intimacy. Review essay. Arvostelu teoksista *Histoire de la vie privée* IV. De la Révolution à la Grande Guerre ja Denis Bertholet: *Le bourgeois dans tous ses états*. *Journal of Social History* 24 (2) 1990, 359–370.
- Montet, Pierre: *Sellaista oli elämä faraoiden Egyptissä*. Alkuteos *La vie quotidienne en Égypte au temps des Ramsès*. Suom. Marja Itkonen-Kaila ja Sakari Kaila. WSOY, Porvoo, Helsinki, Juva 1982.
- Nurmiainen, Jouko: Länsieurooppalaisen yksityiselämän historiaa. Arvostelu teoksesta Omassa huoneessa. Yksityiselämän historiaa renessanssista valistukseen. *Historiallinen Aikakauskirja* 99 (2) 2001, 208–210.

- Ollila, Anne: *Kirjoituksia kulttuurista, sukupuolesta ja historiasta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2010.
- Omassa huoneessa. Yksityiselämän historiaa renessanssista valistukseen. Alkuteos *Histoire de la vie privée III. De la Renaissance aux Lumières. Osa: Formes de la privatisation*. Toim. Philippe Ariès, Georges Duby ja Roger Chartier (1986). Suom. Johanna Ilmakunnas. Nemo, Helsinki 2001.
- Pardailhé-Galabrun, Annik: *La naissance de l'intime. 3 000 foyers parisiens XVIIe–XVIIIe siècle*. Presses Universitaires de France, Paris 1988.
- Peltonen, Matti: *Matala katse. Kirjoituksia mentaliteettien historiasta*. Hanki & Jää, Helsinki 1992.
- Peltonen, Matti: *Mikrohistoriasta*. Gaudeamus, Helsinki 1999.
- Perrot, Michelle: Introduction. Teoksessa *Histoire de la vie privée IV. De la Révolution à la Grande Guerre*. Seuil, Paris 1987.
- Piché, Denise: Arvostelu teossarjasta *Histoire de la vie privée I–V. Recherches féministes* 1989, 157–159.
- Plongeron, Bernard: *La vie quotidienne du clergé français au XVIIIe siècle*. Hachette, Paris 1999.
- Rioux, Jean-Pierre: L'histoire du quotidien. Vingtième Siècle. *Revue d'histoire* 13 (1) 1987, 138–141.
- Roberts, Mary Louise: Arvostelu teoksesta A History of Private Life V. Riddles of Identity in Modern Times. *The Journal of Modern History* 66 (1) 1994, 129–131.
- Räisänen, Päivi: Sivilisaatioteorian nousu ja tuho. Norbert Elias ja historiantutkimus Saksassa. *Ennen ja nyt* 2004:3. URL: <http://www.ennenjanyt.net/3-04/elias.pdf> (haettu 29.10.2013).
- Salaf, Janet: The Emergence of Private Life: Political-Economic Background and Symbolic Meanings. Arvostelu teoksista A History of Private Life III. Passions of the Renaissance, Kathryn Grover: Dining in America ja Sylvia D. Hoffert: Private Matters. America Attitudes Toward Childbearing and Infant Nurture in the Urban North 1800–1860. *Contemporary Sociology* 19 (6) 1990, 876–879.
- Saller, Richard: Arvostelu teoksesta A History of Private Life I. From Pagan Rome to Byzantium. *The American Historical Review* 94 (3) 1989, 705–707.
- Salmesvuori, Päivi: Onko yksityiselämän historia mahdollista? Arvostelu teoksesta Omassa huoneessa. Yksityiselämän historiaa renessanssista valistukseen. *Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirja* 89–91/1999–2001 (2002), 436–441.
- Smith, Bonnie G.: Arvostelu teoksesta A History of Private Life IV. From the Fires of Revolution to the Great War. *The American Historical Review* 96 (4) 1991, 1149–1151.
- Troyat, Henri: *Sellaista oli elämä Venäjällä viimeisen tsaarin aikaan*. Alkuteos *La vie quotidienne en Russie au temps de dernier tsar*. Suom. Esa Lindfors. WSOY, Porvoo, Helsinki, Juva 1971.

- Vincent, Gérard: *L'embarras des choix. Histoire de la vie privée V. De la Première Guerre mondiale à nos jours*. Toim. Antoine Prost ja Gérard Vincent. Seuil, Paris 1987.
- Vovelle, Michel: *Mourir autrefois. Attitudes collectives devant la mort aux XVIIe et XVIIIe siècles*. Gallimard, Paris 1974.
- Vovelle, Michel: *La mort et l'Occident de 1300 à nos jours*. Gallimard, Paris 1983.
- Wilhelm, Jacques: *La Vie Quotidienne Des Parisiens Au Temps Du Roi-soleil 1660-1715*. Hachette, Paris 1979.
- Wolff, Lawrence: Arvostelu teoksesta A History of Private Life III Passions of the Renaissance. *Journal of Social History* 24 (2) 1990, 404-406.